

התפילה בדרמה יוצרת

דיון בשיחת טלפון — כהמחשה לתפילה

ציפי סידר ומתדיינים

הדברים שיועלו להלן באו לאוויר העולם כתוצאה מהתלבטות שלי בעקבות עבודתי בדרמה יוצרת. העליתי בעיה בשיחה עם אחד מחבריי והדרך שבה עזר לי לפתור את הבעיה הייתה באומרו "מצויין, הביאי את זה לדיון". אני מעלה אפוא את הבעיה ומצפה לעזרה של הצוות ולעזרת התלמידות. ובכן, אחת הדרישות שאני מציגה לתלמידות בעבודתי היא הכנת מערך של שיעור עיוני דרך דרמה יוצרת. אחת התלמידות הגישה לי מערך, שעמד בכל הקריטריונים, והיה מנוסח היטב. המערך היה נהדר, וכתבתי בצד רק הערות חיוביות. החזרתי את המערך לתלמידה ואמרתי: המחמאות במקומן, אבל איני יודעת אם כדאי להעביר שיעור 'כזה' בכיתה. אני מפתה!

הנושא שלה היה — תפילה. איני מורה למחשבת ישראל, ואיני מוכנה לקחת על עצמי את האחריות להעביר את השיעור הזה בכיתה ח'. איני יודעת די הצורך על הצד העיוני של הנושא, כדי להעבירו בצורה אחראית באמצעות משחק ואביזרים של דרמה.

מיד אקריא לכם את המערך ואשאל — מה אתן חושבות? כללית, יש נושאים שאינם מתאימים לדרמה משום שאינם מוצגים בטוב טעם, כלומר ללא דרך ארץ לנושא. זה עניין עקרוני. החוש שלנו אומר — לא לעשות זאת. למשל, לא נציג את עקידת יצחק! יש מספיק סיפורים בתנ"ך שאפשר להמחיש. אף-פעם לא ראינו הצגה בסוף כיתה א' או ב' של עקידת יצחק, ובצדק.

אולי מי שיש לו כל הכלים הנכונים בתחום הפרשנות ובתחום הדרמה יוכל לכתוב אי-פעם הצגה על עקידת יצחק, שילדים יוכלו ללמוד ממנה את הדברים הנכונים, והיא לא תבהיל אותם, ויצאו עם המסר הנכון. אבל אני אינני יכולה. ולכן מבחינתי נושא עקידת יצחק אינו מתאים לדרמה יוצרת. לעומת זאת, הנושא של תפילה מאוד מתאים. ניתן לעשות הרבה דברים עם הילדים. אפשר, למשל, לשים אותם בכל מיני מצבים, ולשאל אותם: במצב הזה, איזו תפילה אנחנו צריכים? הילדים מציגים, ואז מחפשים בסידור את התפילה המתאימה. זהו צירוף אפקטיבי של דרמה יוצרת ושיעור על נושא חשוב.

בטרם אציג את המערך בפניכם, אציין כי חשוב בעיני ניתוח מסודר של המערך. המערך פותח במטרות — מטרות הנושא הלימודי-עיוני, ומטרות הדרמה. לשון אחר, מה את רוצה

באופן כללי זהו המערך ולדעתי על-פי אמות המידה שהצגתי הוא יוצא מן הכלל. על כן כתבתי "פה מאוד". אבל האם באמת אפשר להשתמש בטלפון כשמלמדים את נושא התפילה באמצעות דרמה יוצרת? אני לא יודעת, ואני מבקשת לעלות זאת לדיון. זהו בעצם דיון עקרוני בשאלת הוראת התפילה באמצעות המחשות וחוויות שאינן יוצאות במישרין מתוך התפילה עצמה.

תגובות

מרדכי קורן (סגן מנהל המכללה): אני מבקש להגיב לדברים ששמענו מנקודת מוצא של מדרוך פדגוגי. הדוגמה של הטלפון קצת מפחידה אותי. מתעוררת שאלה מה טיבם של דימויים בתהליך החינוכי. יש מורים שתמיד משתמשים בדימויים. למשל כשמדברים על יום העצמאות, אומרים על המדינה שהיא 'כמו ילד קטן שהולך ונעשה עצמאי', ואחר-כך הילד השומע מתחיל להתלבט לא באשר לעצם השוואה, אלא להתעמק בהשלכותיה, 'אם מדובר בילד אז מי הוא האבא של המדינה?' 'מי היא האמא של המדינה?' זוהי הבעיה באשר לטלפון. 'ייתכן שנגיע למצב שאחר-כך הוא לא יתפלל בטענה 'כי כל הקווים תפוסים'. מנסינוי האישי, יש בכלל בעיה עם טלפון. אני מקווה גם שהקדוש-ברוך הוא 'עובד' יותר טוב מ'בזק'. אם כך, כל ההשוואות לטלפונים יוצרות בעיה פסיכולוגית של טרנספר. הרי אתה רוצה לעשות הכללה, ואני לא תמיד יודע מהו המשל ומהו הנמשל. צריך להיות חכם כדי לעבור ממשל לנמשל. וזה מטיל מגבלות חמורות על שימוש במשלים להבנת התפילה ולחינוך לתפילה בתהליך החינוכי.

אביגיל (מורה ביסודי): בעיקרון אני חושבת שהטלפון הוא אמצעי המחשה טוב וטוב שהילד יביע באמצעותו את תחושותיו. אולם אני חושבת שבכיתה ח' – גיל מבוגר יחסית, קצת קשה לילד להביע רגש אמיתי של עצב לדוגמה מול הכיתה כולה. בסך-הכל בנסיבות האלה זה יוצא פחות עמוק. ברגע שהוא מדבר כביכול עם הקדוש-ברוך-הוא, ומנסה ליצור קשר, הציפייה למשהו הרבה יותר עמוק, והרבה יותר ייחודי ואישי, מאשר לעמוד עם הטלפון מול כל הכיתה. האמצעי לא רע אך הנסיבות מפריעות, על כן התוצאה יותר מדי מוחשית ופחות רוחנית. בסך-הכל זה מסוכן.

ציפי: אם כך, בואו לא נגביל את עצמנו לכיתה ח'. בכיתה ח', אני חושבת, שבאמת אפשר ללמד אותם את הנושא בצורה לגמרי אחרת. נוריד את התרגיל לכיתות ד'–ה'.

לימור (תלמידה): אני חושבת שההשוואה כאן קשה, בגלל ההשוואה לטלפון, כי כשהטלפון אינו עונה, התחושה היא, שפשוט אף אחד לא נמצא. ואלוקים, גם אם לפעמים אנחנו לא מרגישים בו הוא עדיין קיים. זאת בעיית המחשה.

מרגלית (תלמידה): אני חושבת שמצד אחד הרעיון הוא דווקא נהדר, כי בטלפון בדרך כלל יש משוב, זאת אומרת, אתה מדבר ומישהו עונה לך. ואתה יודע גם שה'מישהו' הזה שומע אותך, ואתה לא דווקא רואה אותו, ואתה יכול לדבר איתו. כך גם הקדוש-ברוך-הוא. כל אדם צריך להרגיש שיש מישהו שאפשר לפנות אליו, ויש מישהו לדבר איתו.

ללמד, ולמה את משתמשת דווקא בדרמה, ומה עוד מתקבל כתוצאה מהשימוש בדרמה ומהפעלת הילדים דווקא בצורה זו. יש לכך חשיבות רבה משום שכל נושא ניתן להוראה באופן פרונטלי. אבל אם אנחנו מבצעים זאת באמצעות דרמה, הילד יצליח להפנים את הנושא, ובנוסף לכך, יש כדי לסייע לקבוצה בעייתית להתגבש ולהגיע לשיתוף פעולה. הדרמה עוזרת להבנה, לשחרור, ולשינוי אווירה בכיתה, במיוחד כשלומדים הרבה שעות. מטרת הנושא שלנו – לקרב את נושא התפילה לליבם של התלמידים, לפתח רגישות והזדהות עם התפילה. כולנו רוצים להגיע לכך! מטרת התפילה באמצעות דרמה ייכחנו על רקע מטרות הדרמה שצוינו לעיל באופן כללי. ובעניין הנידון יש לדרמה יכולת לחדר תחושות חסר, מצוקה, שמחה וסיפוק. לדעתי חשוב בנושא התפילה לעורר אפשרות להבנה מילולית ספונטנית חופשית מן הלב, בצורה פחות מחייבת, וכן להרגיל לתקשורת עם מאזין, השומע ומקשיב אך אינו נראה. לתת לגיטימציה לשחרור רגשות חזקים, גם שליליים – כאב, מצוקה, וגם חיוביים – שמחה והודיה.

אלה המטרות של נושא התפילה וביצועו באמצעות דרמה יוצרת. מכאן לאפיון הקבוצה. הקבוצה הנידונה במקרה זה היתה בנים ובנות בכיתה ח', שמנתה 30 תלמידים. גם זה חלק מהדרישות שלי לכל תלמידה, שתדע למי היא מעבירה את השיעור, ובכתיבת המערך תרגיש כאילו אני נמצאת איתה בשיעור. חשוב שאדע אם יש ילדים חריגים, מה גודל הקבוצה, כמה בנים ובנות וכו'. מכאן לאבזורים – במקרה זה בחרנו מכשיר טלפון מנותק. ואשר למהלך השיעור יש בו כמה שלבים.

שלב ראשון. כל הכיתה יושבת במעגל קרוב, כל אחד עונה על שאלה, וכולם משתתפים בסבב. הילדים נדרשו להשלים את המשפט: "אני כל כך שמח ש...". בסיבוב השני כל אחד מתייחס לדברים שנאמרו בראשונה ומגיב באמצעות משפט הפותח במלים "ולכן החלטתי ש...". בסיבוב השלישי, המשפט שיושלם הוא "כל כך קשה וכואב לי, ש...". בסיבוב הרביעי, המשפט "ולכן החלטתי ש...". כך נאמר במערך. בנקודה זו הצעתי לתלמידה תיקון. ביקשתי לא לערוך ארבעה סיבובים, אלא להסתפק בשניים. משום שהילדים נוטים לשכוח. מדובר ב-30 ילדים, זה הרבה יחסית, והילדים שוכחים מה אמרו בסבב הראשון. לכן בסבב הראשון יש להסתפק בצמד – "אני כל כך שמח ש...", ו"לכן החלטתי ש...". ובסבב השני הצמד "כל כך קשה וכואב לי ש...", ו"לכן החלטתי ש...". בשלב זה הוצגה בפני התלמידים רשימת המשפטים.

שלב שני. עתה מגיע תור ההצגה. תלמיד אחד מתבקש לקחת מכשיר טלפון ונותן אותו לתלמידים נבחרים, הטלפון ניתן למספר תלמידים. עכשיו המורה אומרת לילד: "רמי, יש לך שיחה". התלמיד יחליט מי בטלפון, ויספר לו על מצוקתו. המאזין בטלפון רק מקשיב. אחר-כך נותנים לתלמידים אחרים ואומרים: "רינה, זה האיש שקשור לשמחה שלך, זו שהובעה כמשפט הקודם. מה את אומרת?" הוא רק מקשיב, ולא עונה. בנקודה זו מסתיים השלב השני.

בשלב שלישי עורכים דיון עם התלמידים על הנקודות הבאות: היש דמיון בין השמחות והמצוקות שלכם לבין נושאים המופיעים בתפילה. דמיון נוסף: גם בתפילה מדברים עם שומע ואינו נשמע, רואה ואינו נראה. איך אפשר להתגבר על החסר הזה, ובכל זאת להיפתח ולדבר אליו מן הלב?

כלומר, גם אם במקרה זה לא עונים בטלפון זה מעורר לרעיון שבעיקרון יש תשובה. אם יש פה בעיה, זו הבעיה של ההגשמה, כלומר אנו מורידים קצת את הרמה של הקדוש-ברוך-הוא. אני עלול להרגיש שכאילו אני מדבר עם חבר שלי, אבל בסיכום זה יכול להיות יפה.

ציפי: זה גם מה שהחוש שלי אומר, אבל משהו שקשה לי להגדירו לא בסדר, משהו לוקה בחוסר טעם. ואולי אני טועה.

מרגלית: אני חושבת שמדובר בסך הכול בכלי שמסביר להם עם מי אנחנו מנסים להתקשר. אני חושבת שגם לאנשים בגילנו מאוד קשה הנתק הזה, שכן אנחנו מרגישים שאין לנו משוב ישיר. הטלפון ממחיש את הבעיה ואני לא חושבת שיש בזה פסול, ובוודאי אם זה שיעור של דרמה.

הרב סמואל (רב המכללה): השימוש בטלפון איננו נראה לי. עניינה של תפילה, שאנחנו באים לטפח תחושת קרבה לה'. אשר לטלפון, פעם היתה הצעה לקרוא לטלפון 'שחר-רחוק', כלומר, שאני יכול לשוחח עם מישהו, שהוא נמצא רחוק. אבל לגבי תפילה, אנחנו אומרים — 'קרוב השם לכל קוראיו לכל אשר יקראהו באמת'. על במת שליח הציבור כתוב — 'שיויתי השם לנגדי תמיד'. או — 'דע לפני מי אתה עומד'. אם כן, הטלפון המדגיש את המרחק אינו מתאים. לאו דווקא בגלל הסיבות שהוזכרו כאן, אלא מסיבות עקרוניות. לעתים אנחנו מסתכלים על הקדוש-ברוך-הוא כאל יושב בשמים, והריחוק הזה חשוב! אבל בשעת תפילה אני מדבר איתו בגוף שני — 'ברוך אתה ה', 'שיויתי השם לנגדי תמיד'. ולכן, טיפוח האמונה באלוהים שאני רוצה לחנך לקראתה באמצעות תפילה, מבוססת על 'קרוב השם לכל קוראיו'. באמצעות דוגמת הטלפון היא מוסטת מהעיקר והולכת לכיוון לא נכון. הקדוש-ברוך-הוא נמצא פה! אנחנו מדברים אליו ישירות ועומדים בפני ריכונו של עולם. ולכן, לדעתי הטלפון כאן פסול.

ציפי: רעיונית, אלה המילים שהיו חסרות לי.

הרב א. וולפיש (מורה במכללה): אני הייתי רוצה להביע גישה אחרת, שונה מזו של הרב סמואל. קודם כל, לגבי הטלפון ככלי המבטא מרחק או קירבה. מבנותי בגיל המתאים למדתי שטלפון יכול להיות מכשיר המבטא דווקא קירבה ולא מרחק. כך שלא הבעיה הזאת מטרידה אותי. גם הבעיה שהועלתה כאן של ההגשמה או המחשה אינה מטרידה אותי, כי לדעתי אין דרך אחרת לדבר עם אלוהים, וגם השפה שלנו המקודשת, השאובה מהתנ"ך ומהסידור שלנו, מלאה המחשות, שבחלקן הגדול אינן פחות 'גסות' מאשר הגשמה של טלפון.

עם זאת, גם אני חש בעיה, אבל תחילה אני דבר לחיוב. דבר שאני רואה יפה בעניין זה, הוא שחושבני שבדרך הדרמה הזאת מתמודדים עם בעיה, שהילדים בדרך-כלל אינם מתמודדים איתה, ואני חושב שהרבה פעמים אנחנו גם מחנכים אותם לא להתמודד עם זה. יותר מכך, חינוכנו את עצמנו לוותר על התמודדות שהיא בעיה אמיתית. הכוונה למצוקה של מתפללים, המאמינים שמישהו שומע, אבל את התגובה אינם רואים. אני

חושב שההרגשה הזאת, החוויה הזאת, היא חוויה אמיתית, היא דורשת תשומת לב, ודומני שלא פיתחנו כל-כך את הכלים להתמודד עם החוויה הזאת, ועם המשמעויות העמוקות שלה.

ובכל זאת, שימוש בטלפון היא דרך לקויה בעיניי. והסיבה לכך היא אחרת. לא ברור לי מתוך ההצגה הזאת מה בדיוק מצפים מהאדם שמאזין בצד השני בשפופרת שלו. כלומר, אנחנו יודעים ברור למדיי מה אנחנו מצפים מאלוהים. אנחנו יודעים היטב מדוע אנחנו פונים אליו. אבל בהצגה, לא ברור לי מה אנחנו מצפים מהאיש הזה בצד השני, ומדוע אנחנו פונים דווקא אליו. לכן, ייתכן שמה שצריכים לעשות כאן, זה 'לשכלל' את הכלי בהצגה, ולא 'לזרוק' אותו. לדעתי יש בו צד חיובי מאוד.

אברהם מיטלמן (מורה במכללה): אנסה דווקא ללכת בגישה של הוכחה על דרך השלילה, לפחות במידה מסויימת. לפעמים אני לא יכול להוכיח ישירות שתהליך מסויים הוא לא טוב. אז אני אומר: בוא נניח שהתהליך טוב, ואז אני מביא אותך לירי אבסורד. כלומר, אני בוחר במהלך ומביא אותו למעשה למצוק, שממנו יש רק נפילה. למה כוונתי? אני חושב שהקטע של הטלפון, דווקא בקטע של תפילה, הוא מצויין. כי אני אבנה על כך שתפילה היא אותו דבר כמו שיחת טלפון, כלומר שיש שעה שאני מחייג ויש לי זמן שאני יכול לדבר, ארבע דקות, שתיים-עשרה, לא חשוב כמה, ולבסוף אני מגיע לשלב שאני סוגר את הטלפון. כלומר השיחה הסתיימה. עד כאן הדוגמה מצויינת. לאור זאת הבה נחדד את ההיפך — ההיפך היא התפילה. אין לה התחלה, אין לה סוף, היא לא מוגבלת בזמן. בגלל אפשרות הניתוח הזאת, הטלפון דווקא הוא כלי טוב, הוא דווקא המחשה מצויינת, אך צריך להדגיש שהתפילה היא בדיוק הפוכה ממנו.

ציפי: אבל במערך התלמידה, לא היא מצלצלת, מישוהו מצלצל אליה.

אברהם מיטלמן: לא משנה, אבל בעיקרון הטלפון הוא כלי טוב להראות, כפי שנוהגים לומר היום ש"זה לא לטלפון". כלומר, הבאת הדברים לידי אבסורד.

נעמי באום (מורה במכללה): אני רוצה לחלוק עליך במקצת. אני חושבת שהכלי הוא כלי טוב, ואפשר להשתמש בו. כי אחד הדברים שאנחנו רוצים לסמל שתפילה היא סגן של תקשורת. ותקשורת זה דבר די-מוחשי, לכן אנחנו צריכים להמחיש את זה. ואם אנחנו מדברים על כיתות ד'-ה', אז בוודאי שצריך את ההמחשה. אחרי שממחישים ואומרים — הנה, יש לנו הזדמנות לתקשר, גם עם אלוהים אפשר לתקשר, יש מקום אחר-כך לעשות את ההבחנה — במה הטלפון שונה, וכמה לא. יש תכנים שהוא דומה. התקשורת אכן קיימת. יש דברים שזה בכלל לא דומה — שאין מישהו שעונה לי, לפחות לא באותה שפה שבה אני מדברת. יש דברים, כפי שאתה אומר, שאין זמן התחלה ואין זמן סוף. אבל בעיקרון הנושא של תפיסת התפילה כתקשורת הוא דבר מאוד חשוב. ולכן אני חושבת שזה מאוד מוחשי לילד ומהווה חלק מהחיים שלו. אני גם חולקת על כך שזה דבר רחוק. זה מאוד קרוב לילדים, זה דבר שהם משתמשים בו יום יום. לעומת זאת אלוהים לפעמים קצת רחוק.

גילה (תלמידה): אני חושבת שכאשר באים ללמד ילד להתמודד עם זה שכאשר הוא בתפילה,

עליו להתנתק מהסביבה, לחשוב רק על זה שהוא מדבר ולשכוח כל מה שיש מסביב. ולפני כיתה גדולה זה מאוד קשה, אבל התרגיל דווקא יכול ללמד אותו לעשות את זה כשהוא לבד. אני חושבת גם על מה שנאמר כאן, שאיף סוף ואין התחלה לתפילה, כלומר תפילה זה דבר שכל הזמן בעצם קיים. כאשר ילד חושב כך, וכך גם אדם מבוגר, ניתן להגיע למסקנה, שכל מה שאני חושב, וכל מה שאני עושה — אלוקים יודע ורואה. ואז אולי לא צריך להתפלל אליו, כלומר לא צריך משהו מיוחד בשביל להתקשר איתו. ניתן לחשוב כך ובכל זאת, הוא כן צריך. הוא צריך שיהיה לו איזשהו רגש מוקדם, שהוא ירגיש שהוא יכול לדבר סתם, ולא לחשוב על משהו מאוד גבוה, הוא יכול לדבר סתם, ממש כמו לספר לחבר. וזה לפעמים מאוד חשוב, שהוא יוכל לעשות את זה כחלק מאיזו שהיא תפילה.

אילנה (תלמידה): בקטע הזה של המערך, חסרה לי מאוד דוגמה, לראות איך המערך הזה בעצם פועל, ומה יהיו התגובות. לכן דומני, כי קודם כל תהיה בעיה עם עצם המימוש של הרעיון הזה. אני מדמה בלבי שאתן טלפון לתלמידים. הם יצחקו. אני נותנת טלפון למישהו, 'נו דבר! משהו מפריע לך?'; 'כן, מציק לי, אמא שלי ואבא שלי לא מרשים לי משהו'; 'בסדר, תספר את זה, הנה, אבא שלך בטלפון, תספר לו'. מדובר בכיתה ח', וזה גיל מבוגר. 'מה טלפון, עזבי אותי'. אבל יכול להיות שיש כוונה בדבר, אם טלפון בשיעור לא יצליח כל-כך טוב, אולי זה די מתאים לתפילה. כלומר, נראה לי שמי שחשב על הרעיון, חשב גם על האפשרות הזאת, כאשר הטלפון לא הולך כל-כך בקלות, יש כאן שיקוף של מה שקורה בתפילה ואולי זו המטרה. להראות שגם התפילה לא הולכת בקלות. אני מבססת זאת על ההנחה כי בכיתה אני לא חושבת שתלמידים כל כך יפתחו. בסך הכל מדובר במשהו דמיוני, 'כן, שלום אבא'. זה לא ילך. ובעצם אני לוקחת במקביל, נניח כיתה של תלמידים, שלא כל-כך רגילים בנושא הזה של תפילה, ואני אגיד להם: 'יש אלוקים?'; 'כן, יש אלוקים'. ואני אגיד לך 'ואתה רוצה להתפלל, משהו מפריע לך?'; 'כן, מפריע לי משהו'; 'נו, עכשיו דבר עם אלוקים, תגיד לו מה שמפריע לך'. הוא יגיד — 'מה, עזבי אותי, מה אני אגיד? הוא שומע או לא שומע'. בעצם תגובות די-דומות יהיו אם נבוא לעסוק ישירות בתפילה. אנחנו לפעמים לא שמים לב לבעייתיות הזאת של התפילה, כי אנחנו כל-כך רגילים שמתפללים, ואנחנו גם עושים זאת לפעמים ברמה נמוכה, כי אנחנו בורחים כל הזמן מהבעיה הזאת של הקושי להתפלל מול משהו נסתר ונעלם, ואנחנו צריכים כל-כך לדבר איתו בגילוי לב, ולפרוש בפניו את הדברים הכי עמוקים שלנו, ולפעמים גם זה יבוא אלינו בצורה כזאת בפנים, זה יהיה מצחיק, ולא נעז לעשות את זה בציבור ובקבוצה.

ציפי: אני מבקשת לענות לאילנה תשובה עקרונית בקשר לדרמה יוצרת. כל נושא שלומדים בכיתה, ילדים יכולים לזלזל בו. בכל עניין ניתן לומר 'מה פתאום, אני לא יכול', ולעשות מזה צחוק. המורה שמשתמשת בדרמה בכיתה, צריכה כמובן ליצור אווירה מסוימת. אם היא תיקח את הטלפון ותתחיל את השיעור בכובד ראש ורצינות ולא כמשחק שעשוע, אז הילדים יתנהגו כרצוי ולא צריכה להיות בעיה. המורה צריכה לדעת איך ליצור את

האווירה הנכונה, ואז אפשר להצליח. השאלה עדיין היא — האם הטלפון מתאים לנושא הזה.

ישראל רוזנסון (מורה במכללה): אני מרגיש צורך לתת תשובה אישית, כיוון שציפי העמידה אותי בפני אתגר. היא מצפה לתשובה חד-משמעית ואני אתן תשובה דיפלומטית ומתחמקת, ובכל זאת אולי יש בה כדי לתרום משהו לדיון הזה. אם אני מבין נכון, מדובר פה במעין משל. חז"ל השתמשו במשל בצורה חופשית באורח כמעט מוחלט. יש משלים מכל קצות הקשת, איין-ספור משלים. אבל, אם תרשו לי במשפט אחד לתמצת את תורת המשלים של חז"ל, אני חושב שהם הבינו שני דברים מאוד עקרוניים, שקשורים אחד בשני. ראשית, המשל אף-פעם לא דומה בדיוק לנמשל. כלומר, המשל תמיד נוסח בצורה כזאת, שיתברר לקורא שיש פער מסויים בין המשל לנמשל. דבר שני — הם הבינו שאין די במשל אחד והשתמשו במשלים רבים להמחשת אותו עניין עצמו.

דוגמה מפורסמת, שבוודאי כולכן מכירות, לצורך ביאור קריאת השם לקין, אחרי הריגת הבל, הציגו שלושה משלים שהם דומים ושונים, ובסופו של דבר הלב אומר לתת לאדם שמשמש במשל מסויים — לך קדימה. אם אתה מזדהה עם העניין הזה, לך קדימה. מפני שמאוד חשובה מידת ההתלהבות, ואני ראייתי פה, כשומע מהצד, שמאוד התלהבו לסיפור הטלפון, ולכן עצתי, לכו קדימה ובצעו. אבל זכרו נא כמה עקרונות בסיסיים בתורת המשל, שרצוי תמיד להרבות במשלים, ורצוי לנתח אותם.

כלומר, הדרך של הניתוח אחר-כך וההכנה לפני כן היא מאוד עקרונית, וזה אני אומר לא על-סמך איזושהי ידיעה פסיכולוגית, אלא על-סמך הכרת הדרך שחז"ל התמודדו עם כגון אלה. אם כן, ניתן להשתמש במשל הטלפון (אני קורא לכך משל) בתנאי שזה לא יהיה הכלי היחיד והוא ילווה בניתוח מתאים. שידעו שאין הטלפון דומה לקב"ה! זו היא תשובה כללית אך אניח אותה לציפי.